

Μια από τις πιο δημιουργικές περιόδους της ελληνικής αρχιτεκτονικής, που διαμόρφωσε ένα νέο πρόσωπο για την ελληνική πόλη, φωτίζει το βιβλίο της Ελένης Φεσσά και του Εμμανουήλ Μαρμαρά που κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Άρτια επιμελημένη έκδοση, με σαφή διάρθρωση της ύλης προσφέρει το «φρέσκο» της κρίσιμης και πολυκύμαντης περιόδου 1900-1940, μέσα από την παρουσίαση 12 αρχιτεκτόνων από τους πιο σημαντικούς και λιγότερο βιβλιογραφημένους, καλύπτοντας ένα εντοπισμένο κενό στην ιστοριογραφία της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Η πλούσια και συχνά σπάνια εικονογράφηση και το τεκμηριωτικό υλικό που αντλήθηκε από ποικίλες πηγές, αρκετές από τις οποίες δυστυχώς έχουν χαθεί πλέον, καθιστά το πόνημα ιδιαίτερα χρήσιμο για τη μελέτη της πρόσφατης αρχιτεκτονικής ιστορίας της Ελλάδας. Πολύ βοηθητικό είναι το ευρετήριο στο τέλος, που επιτρέπει τον εντοπισμό των κτιρίων που σχεδιάστηκαν ή υλοποιήθηκαν κατά είδος και τόπο.

Η μελέτη ξεκινάει με μια εκτενή εισαγωγή που τοποθετεί τους 12 δημιουργούς και το έργο τους μέσα στο ευρύτερο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο της εποχής, συσχετίζει τα αρχιτεκτονικά ρεύματα και τις αισθητικές επιλογές με τον επιχειρούμενο αστικό εκσυγχρονισμό και τη φυσιογνωμία της ελληνικής κοινωνίας, και αναδεικνύει την κινητοποίηση των εγχώριων δυνάμεων, που φτάνουν μετά το 1920 σε αριθμό ικανό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καιρών, στο αίτημα της ανανέωσης των κτιριακών λειτουργικών προτύπων και των αρχιτεκτονικών μορφών.

Οι 12 δημιουργοί εκπροσωπούν την πληθώρα των αρχιτεκτονικών ρευμάτων της περιόδου, την πολυμορφία και τη συνύπαρξη συντηρητικών και πρωτοποριακών προβληματισμών, που αντανακλούν τις αβέβαιες και μη κατασταλαγμένες επιλογές του αστικού εκσυγχρονισμού και των κοινωνικών φορέων του. Από το εγχείρημα της αυτογνωσίας και την επιδίωξη της «ελληνικότητας» που εκπροσωπεί ο Αριστοτέλης Ζάχος και τον ακαδημαϊκό ιστορισμό του Κωνσταντίνου Κυριακίδη, στον εκλεκτικισμό ανάμικτο με τον πρώιμο μοντερνισμό που εκφράζουν οι Νικόλαος Νικολαΐδης, Κώστας Κιτσίκης, Δημήτριος Φωτιάδης, Λεωνίδας Μπόνης, Μανώλης Λαζαρίδης και Γεώργιος Κοντολέων, μέχρι τον σαφή μοντερνισμό που εισηγούνται οι, Νικόλαος Μητσάκης, Κυριακούλης Παναγιωτάκος, Πάτροκλος Καραντινός και Βασίλης Δούρας, το τοπίο της αρχιτεκτονικής της περιόδου σκιαγραφείται με μεθοδικότητα και επάρκεια.

Τα βιογραφικά τους ανιστορούν την προσωπική τους πορεία, τις σπουδές και την ένταξη στον επαγγελματικό και κοινωνικό ιστό της

εποχής, την προσχώρηση στα πολιτικο-ιδεολογικά και αισθητικά ρεύματα, τις επιρροές που δέχθηκαν, τα κίνητρα που είχαν, τις αξίες τις ιδέες που υπηρέτησαν και τους οραματισμούς που ανέπτυξαν. Είναι άραγε σύμπτωση ότι πρόκειται στην πλειονότητά τους για αστούς κοσμοπολίτες της διασποράς (οι 6 από αυτούς) ή του νέου εθνικού κέντρου; Από τη θέση αυτή βρέθηκαν σε επαφή με τα ευρωπαϊκά ρεύματα και τους προβληματισμούς, και μέσα σ' αυτά αναζήτησαν τη δική τους «γλώσσα», άλλοτε στις ρίζες της παράδοσης και άλλοτε στον κοσμοπολιτισμό. Σε κάθε περίπτωση, η αρχιτεκτονική τους άλλαξε την όψη των ελληνικών αστικών κέντρων, κυρίως της Αθήνας αλλά όχι μόνο. Η «εθνική» αρχιτεκτονική, με το φορτίο ενός αιώνα νεοκλασικισμού, ανανεώθηκε με τους διεθνείς, ευρωπαϊκούς, προβληματισμούς και αναζητήσεις, συγχρονίστηκε με τα νέα λειτουργικά και αισθητικά πρότυπα που κυριαρχούσαν στην Ευρώπη, εμπλουτίστηκε με νέου τύπου δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Οι 12 αρχιτέκτονες συγχρόνισαν τα πρότυπα κατοίκησης των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, «δόξασαν» την πολυκατοικία στην πρώτη της εμφάνιση, δημιούργησαν το «όνειρο» της μεσοπολεμικής πολυκατοικίας, που τόσο εκχυδαίστηκε στα μεταπολεμικά χρόνια, στερημένο από το *parti* –τη συνθετική ιδέα– και συρρικνωμένο σε εργαλείο κερδοσκοπίας της αστικής γης.

Στη δραστηριότητά τους οφείλουμε αρκετά από τα πιο σημαντικά δημόσια και ιδιωτικά κτίρια της εποχής, κυρίως στην Αθήνα αλλά και σε άλλες πόλεις της χώρας, που εδώ μόνο ενδεικτικά μπορούμε να σταχυολογήσουμε από τον μακρύ κατάλογο της εργογραφίας τους. Τα αξιολογότερα δείγματα ναοδομίας οφείλουν ο Βόλος, η Κόρινθος αλλά και η Θεσσαλονίκη στον Αριστοτέλη Ζάχο και την αναζήτησή του για «ελληνικότητα». Στην παράδοση ενός κλασικίζοντα εκλεκτικισμού ο Κωνσταντίνος Κυριακίδης σχεδιάζει το Κολέγιο Αθηνών αλλά και κομψές αθηναϊκές πολυκατοικίες. Ο Νικόλαος Νικολαΐδης δίνει τον υποδειγματικό συνδυασμό αρ-ντεκό και μοντέρνου στην γνωστή πολυκατοικία της οδού Μαυροματαίων. Με έντονη και πολυσχιδή δράση ο Κώστας Κιτσίκης άφησε παρακαταθήκη την πλατεία και την οδό Αριστοτέλους, το πιο εξέχον σύνολο αστικής αρχιτεκτονικής στη Θεσσαλονίκη αλλά και στην επικράτεια, το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, αλλά και το πρώτο αρχιτεκτονικό περιοδικό της χώρας, την *Αρχιτεκτονική*. Γνωστός για το Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτου στο Σύνταγμα, ο Μανώλης Λαζαρίδης εξωράισε κι άλλες κεντρικές πλατείες στην Αθήνα. Παρισινά πρότυπα προσαρμοσμένα στις μετριοπαθείς αξίες των Αθηναίων αστών διακρίνονται στις μονοκατοικίες και πολυκατοικίες του Δημητρίου Φωτιάδη. Στον Λεωνίδα Μπόνη οφείλουμε επιβλητικά δημόσια κτίρια όπως

Για το βιβλίο

Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ και Εμμανουήλ Μαρμαρά, *12 Έλληνες Αρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2005.

Βίλμα Χαστάογλου

Η Βίλμα Χαστάογλου είναι καθηγήτρια του ΑΠΘ

εκείνα του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, του θεάτρου Ρεξ-Κοτοπούλη ή του Ταμείου Ασφαλίσεως Εμπόρων. Ο ποιητικός μοντερνισμός του Γεωργίου Κοντολέοντα αποτυπώθηκε στις κομψές μονοκατοικίες του. Τα σχολικά συγκροτήματα του Νικόλαου Μητσάκη στη Θεσσαλονίκη αλλά και η μονοκατοικία στον Βόλο αποτελούν σταθερά σημεία αναφοράς της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, ενώ στα υποδείγματα του μοντερνισμού συγκαταλέγονται το δημοτικό σχολείο της οδού Λιοσίων και η εμπνευσμένη «μπλε πολυκατοικία» των Εξαρχείων του Κυριακούλη Παναγιωτάκου. Η Θεσσαλονίκη οφείλει στον μοντερνισμό του Πάτροκλου Καραντινού σημαντικά κτίρια του πανεπιστημίου αλλά και της πόλης –όπως το Αρχαιολογικό μουσείο και το Θεαγένειο νοσοκομείο– μαζί με την εκπαίδευση από τη θέση του καθηγητή εκπαίδευσε αρκετών γενιών φοιτητών αρχιτεκτονικής. Το μοντερνιστικό ύφος του Βασίλη Δούρα εκφράστηκε στην κομψή μονοκατοικία του Ν. Καζαντζάκη στην Αίγινα παράλληλα με τις αθηναϊκές πολυκατοικίες. Άλλωστε, στην πρωτοποριακή δραστηριότητα του Καραντινού, Μητσάκη, Δούρα και άλλων στο Γραφείο Μελετών

Σχολικών Κτιρίων του Υπουργείου Παιδείας τη δεκαετία του 1930 οφείλεται το μοναδικό στα ελληνικά δεδομένα καινοτόμο πρόγραμμα κατασκευής σχολικών κτιρίων ανά την επικράτεια.

Είναι γεγονός ότι η γνώση του παρελθόντος δεν αποτρέπει τα σφάλματα του παρόντος. Εντούτοις, η αυτογνωσία είναι πάντα ζητούμενο και σίγουρα το συγκεκριμένο βιβλίο έχει πολλά να πει όχι μόνο για το χθες αλλά και για το σήμερα της αρχιτεκτονικής και της πόλης.

Οι 12 αρχιτέκτονες, αστοί οι ίδιοι, δημιούργησαν για τους αναδυόμενους αστούς της άρχουσας τάξης, αλλά και ειδικότερα για μια πελατεία εύπορων, παλινοστούντων ομογενών από τις άλλοτε ακμαίες παροικίες της καθ' ημάς Ανατολής. Αν και δεν ασχολήθηκαν με την αρχιτεκτονική για τα μεσαία και λαϊκά στρώματα, όμως η αρχιτεκτονική τους με την ποιότητα και την στέρεα σύνθεσή της άντεξε στον μιμητισμό και αποτέλεσε πρότυπο για ανώνυμες κατασκευές αρχιτεκτόνων και μηχανικών, στα μεσοπολεμικά χρόνια.

Η μεταπολεμική τύχη των έργων τους είναι η γνωστή. Αφομοιώθηκαν στο «χωνευτήρι» της

άμορφης κτιριακής μάζας που εν πολλοίς προέκυψε από την ευτελή κερδοσκοπία της γης και την απουσία πολεοδομικών μέτρων. Η σημερινή αριθμητική συρρίκνωση των έργων τους και η αλλοίωση και παραμόρφωσή τους δεν σημαίνει μόνο την απώλεια μιας πολύτιμης πολιτιστικής κληρονομιάς. Κυρίως, στερεί το υπόδειγμα, την εμπράγματη αισθητική καλλιέργεια, που πάντα συνιστούσε την παιδευτική λειτουργία της αρχιτεκτονικής.

Η έκδοση του βιβλίου αναπληρώνει με συμβολικό τρόπο την απώλεια αυτή. Και παράλληλα, εμμέσως πλην σαφώς, υποδηλώνει την ανάγκη της σημερινής αρχιτεκτονικής, που ασκείται πλέον από έναν πολλαπλάσιο αριθμό αρχιτεκτόνων, να εξαρθεί πάνω από το αγοραίο παιχνίδι του εντυπωσιασμού των μορφών και να αναζητήσει το ρόλο της σε μια δημιουργική ανανέωση της φυσιογνωμίας των πόλεων, οι οποίες τόσο έχουν ταλαιπωρηθεί τις τελευταίες δεκαετίες.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ '04-'05

ΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΓΑΛΛΟΦΩΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΗΣ ΑΪΤΗΣ
(επιμ. Οντέτ Βαρών-Βασάρ) ■ Günter Grass *Λιμόνι* (μτφρ. Σπύρος Μουσκόβου) ■ J. Bouchard Constantin Cavafy ■ Quatre (et un) poèmes de Georges Veltos traduits par Blanche Molfessis ■ Δ.Ν. Μαρωνίτης *Να μείνει* ■ Jean Beaufret *Η συνομιλία κάτω από την κασταλιά* (μτφρ. Έ. Κακναβάτος) ■ J. Derrida *Des tours de Babel* (μτφρ. Χ. Ράπτης) ■ Γ. Βέλτσος *Τεφροδόχος – Μνήμη Jacques Derrida* ■ Γ. Γιατρομανωλάκης *Αλόη Σιδέρη: Η μεταφραστική ηθική* ■ E. Keeley *Συνεργασία, αναθεώρηση και άλλα λιγότερο συγχωρητέα αμαρτήματα* (μτφρ. Γ. Ζακοπούλου) ■ Μ. Φραγκόπουλος *After Babel: σκέψεις για το έργο του G. Steiner* ■ M. Papadima *La langue française, miroir de culture(s)* ■ B. Ιβάνοβιτς *Η παρακαταθήκη του Δον Κιχώτη* ■ J. Claretie *Ή έρημος οίκτα* (μτφρ. Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, επιμ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος) ■ Νίκος Θεοδοιάς *Μνήμη Λευκής Μολφέσι* ■ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ ■ ΣΧΟΛΙΑ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τριμηνιαία Πολιτική και Οικονομική Επιθεώρηση

Απρίλιος-Ιούνιος 2006, 10 €

Τεύχος 2^ο

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Πόλεμος και Ειρήνη στον 21ο αιώνα

- Για το νόημα του προεδρικού θεσμού. Έπαινος στον Κωνσταντίνο Στεφανόπουλο Δημήτρης Τσάτσος
- Κύπρος: Το Δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004. Κ. Ζέπος, Μ. Ατταλίδης, Γ. Ιωάννου, Τ. Χατζηδημητρίου
- Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος Β. Θεοδωρόπουλος, Ι. Αφεντούλη, Κ. Καλλέργης, Γ. Καπόπουλος, Θ. Κουλουμπής, Α. Κούρκουλας, Μ. Μορώνης, Α. Μπρεδήμας, Α. Παπαχελάς, Τ. Παππάς, Ρ. Σωμερίτης, Π. Τσίμας, Λ. Τσούκαλης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ